

DOPRINOS HRVATSKE SELJAČKE STRANKE OČUVANJU IDEJE HRVATSKE SAMOSTALNOSTI U HRVATSKOM ISELJENIŠTVU OD 1945. DO 1990. I STVARANJU SAMOSTALNE HRVATSKE

Ivan TEPEŠ

Istaknuti članovi HSS-a u iseljeništvu krajem osamdesetih godina 20. stoljeća aktivno su se uključili u uspostavu samostalne hrvatske države. Neki od njih, poput Ante Belje, Antuna Babića, Tihomila Rađe i Josipa Torbara, aktivno će sudjelovati u političkom životu samostalne Hrvatske.

Jedan dio članova i dužnosnika iseljeničkog HSS-a uključit će se u redove HDZ-a na čelu s Franjom Tuđmanom, koji je od samog početka naglašavao svoj oslonac na politiku Stjepana Radića. Tuđman je na kongresu *American Association for the Advancement of Slavic Studies* u Washingtonu 1989. godine podnio glavni referat o politici Stjepana Radića, u kojem je hrvatski državotvorni program obrazložio na temelju Radićeva političkog programa.

Drugi dio članstva i dužnosnika nastavit će djelovati unutar iseljeničkog i domovinskog HSS-a, koji je obnovljen 20. studenoga 1989. godine u Zagrebu. Tada je za predsjednika HSS-a izabran Nikola Novaković, za potpredsjednike Ivan Zvonimir Čičak i Tomislav Jugović, a za glavnog tajnika Neda Prpić (Palačić, 2011., 116).

U razdoblju od završetka Drugog svjetskog rata do političkih promjena u Hrvatskoj 1990. godine, HSS, njegove organizacije i dužnosnici, uz druge emigrantske organizacije, dat će svoj doprinos u očuvanju hrvatskog identiteta i ideje o samostalnoj Hrvatskoj. A nit politike Stjepana Radića sačuvala se i nakon 1945. godine, upravo emigrantskim djelovanjem njegovih bliskih stranačkih suradnika i iseljeničkih organizacija HSS-a.

Djelovanje HSS-a u iseljeništvu možemo podijeliti na dvije razine. Jedna je politička i odnosi se na djelovanje prema međunarodnim čimbenicima i upoznavanje međunarodne javnosti s hrvatskim pitanjem te političko djelovanje među hrvatskim iseljeništvom, dok se druga razina odnosi na kulturno i prosvjetno djelovanje među hrvatskim iseljeništvom, u kojem će HSS dati svoj veliki doprinos u očuvanju hrvatskog identiteta. U ovom radu bit će prikazane osnovne crte djelovanja iseljeničkog HSS-a tijekom 45 godina, od završetka Drugog svjetskog rata do stvaranja hrvatske države.

Političko pozicioniranje HSS-a nakon završetka Drugog svjetskog rata i odnos prema novoj vlasti u Jugoslaviji

Organizacije HSS-a u iseljeništvu nastaju već dvadesetih godina 20. stoljeća. Brojni ogranci organiziraju se u SAD-u i Kanadi, kao i u drugim krajevima svijeta u kojima su živjeli Hrvati — u Australiji, na Novom Zelandu i u Europi, napose u Belgiji (Čizmić i sur., 2005., 327). Tijekom Drugog svjetskog rata organizacije HSS-a u iseljeništvu aktivno su se uključile u antifašistički pokret predvođen SAD-om i Velikom Britanijom (Čizmić i sur., 2005., 346) i, u skladu s tim, pozitivno su gledale prema antifašističkim pokretima u Europi.

Promjene u političkom smjeru iseljeničkog HSS-a bit će najvidljivije tijekom 1945. godine. Do srpnja 1945. godine tekstovi u *Hrvatskom glasu*, službenom glasilu kanadskih organizacija HSS-a, pozitivno ocjenjuju novu vlast u Jugoslaviji, pa se tako u osvrtu na Titov govor od 3. srpnja 1945. godine navodi: »Uopće se iz svakog govora maršala Tita, koji smo imali prilike pročitati, vidi da je to vrstan državnik« (*Hrvatski glas*, 3. srpanj 1945., br. 27, 4). Prve kritike na račun novog sustava u Jugoslaviji počinju se upućivati nakon Mačekove osuđujuće izjave *New York Timesu* (*New York Times*, 23. srpnja 1945., br. 204, 6) srpnja 1945. godine¹ o novom Titovom režimu. Istodobno, u odgovoru na novinarski upit o svom daljnjem političkom djelovanju, Maček izjavljuje da se drži lojalnim podanikom kralja Petra te da za sada želi oprezno nastupati prije nego razvije bilo kakav specifičan program akcije, a da narod treba demokratskim putem odlučiti o budućem uređenju Jugoslavije (*New York Times*, 23. srpnja 1945., br. 204, str. 6). Potpun otklon od nove vlasti u Jugoslaviji iseljenički HSS učinit će nakon uklanjanja dr. Ivana Šubašića iz jugoslavenske vlade u listopadu 1945. godine, pa će tako sam Maček dati izjavu u kojoj oštro napada »totalitarni komunistički režim« i protivi se progonu onih ljudi kao ratnih zločinaca koji su tijekom rata bili unovačeni u hrvatske i srpske vojne formacije (*Hrvatski glas*, 25. rujna 1945., br. 39, 1). Maček je svoje viđenje koncepta opstanka Jugoslavije 1945. godine naznačio i kineskom veleposlaniku, kojem je na izravan upit je li za Jugoslaviju ili za samostalnu hrvatsku državu odgovorio: »Oba naroda (Srbi i Hrvati op. a.) i obje države, kao međunarodni suvereni subjekti, moraju učiniti sporazum o svom zajedničkom životu u jednoj široj zajednici, odstupajući svojevolutno i jednako dio svog suvereniteta u korist te zajednice zvane Jugoslavija« (Čizmić i sur., 2005., 362). Sličan stav o bezuvjetnom opstanku jugoslavenske

¹ Dr. Vladko Maček 6. svibnja 1945. odlazi iz Zagreba u emigraciju, a 30. svibnja 1945. stiže u Pariz. Na putu i u Parizu Maček ostvaruje prve poslijeratne kontakte s diplomatima zapadnih sila. O putu dr. Mačeka i njegovu boravku u Parizu pisao je njegov suradnik Branko Pešelj. Vidi u: Pešelj B. M. (1970.), S Predsjednikom Mačkom u emigraciju, *Hrvatska revija*, 20 (4): 757-811.

države, koja je uključivala i Hrvatsku, Maček je iznio pred približno 2000 hrvatskih iseljenika na drugom Hrvatskom kongresu održanom u Chicagu u rujnu 1946. godine (Čizmić i sur., 2005., 363).

Od kraja 1945. pa sve do 1990. godine politika iseljeničkog HSS-a bit će koncentrirana na osuđivanje nove vlasti u Jugoslaviji, koju nazivaju komunističkom, a što se tiče pitanja samostalnosti Hrvatske, postojat će nekoliko koncepcija i u tom dijelu će se razlikovati Maček i Krnjević, koji je do Mačekove smrti bio glavni tajnik, a od 1964. do 1988. godine i predsjednik HSS-a.

Dr. Maček se od 1945. do 1947. godine nalazi u Parizu, a od 1947. do smrti 1964. živi u Washingtonu. Dr. Maček se na napuštanje Hrvatske, između ostalog, odlučio i zbog informacije koju je dobio od dr. Krnjevića, koji boravi u Londonu, da »saveznici računaju s HSS-om« te zbog svog uvjerenja da će, ode li saveznicima u susret, imati veći manevarski prostor za djelovanje nego ostane li u zemlji (Boban, 2007., 10-11).

Dolaskom dr. Mačeka u emigraciju društveno i političko djelovanje iseljeničkih organizacija HSS-a poprimit će nešto drugačiji karakter. U emigraciji se nalazi i glavni tajnik HSS-a dr. Juraj Krnjević, koji je za vrijeme Drugog svjetskog rata bio potpredsjednik jugoslavenske izbjegličke vlade smještene u Londonu. Svo vrijeme svog boravka u emigraciji, do smrti 1988. godine,² dr. Krnjević će živjeti u Londonu. Dr. Krnjević je, za razliku od Mačeka, puno putovao i obilazio organizacije HSS-a u svijetu. Tako je svake tri godine redovito obilazio organizacije HSS-a u Kanadi i SAD-u za vrijeme održavanja konvencija. Godine 1963. posjetio je i Argentinu, Venezuelu, Čile i Urugvaj, a s obzirom na to da je živio u Londonu, redovito je posjećivao i europske organizacije, u prvom redu belgijske, koje su bile najbolje organizirane.

Uz navedene prvake, u emigraciji će se naći i neki prijeratni narodni zastupnici HSS-a, vodeći dužnosnici i javni pristaše HSS-a, od kojih valja spomenuti dr. Ivana Pernara, dr. Branka Pešelja, dr. Iliju Jukića, dr. Josipa Torbara i dr. Mladena Zorkina.

Prvaci HSS-a se od 1945. godine aktivno uključuju u međunarodne antikomunističke pokrete i surađuju s drugim prijeratnim političkim čelnicima iz srednje, istočne i jugoistočne Europe koji dijele istu emigrantsku sudbinu.

² Juraj Krnjević (1895.—1988.) ulazi u HPSS 1919. godine i ubrzo postaje jedan od najbližih suradnika Stjepana Radića. Godine 1928. postaje glavni tajnik HSS-a, a nakon uvođenja Šestosiječanjske diktature 1929. godine prvi put odlazi u emigraciju, gdje boravi do 1939., kada se vraća u domovinu. U travnju 1941. godine, nakon izlaska Vladka Mačeka iz jugoslavenske vlade, zamjenjuje ga na mjestu potpredsjednika vlade. Krnjević odlazi u emigraciju zajedno s ostalim članovima vlade, gdje ostaje i nakon 1945. politički djelujući isključivo kroz HSS kao njegov glavni tajnik, a od 1964. godine i predsjednik.

HSS je na tragu svoje prijeratne popularnosti uživao ugled među ostalim europskim agrarnim strankama, pa se sukladno tome, ubrzo nakon dolaska Mačeka u Washington 1947. godine, uključio u osnivanje Međunarodne seljačke unije, kojoj će dr. Maček biti potpredsjednik do smrti. Članice Unije bile su predratne seljačke stranke iz zemalja srednje, istočne i jugoistočne Europe, koje su se našle iza »željezne zavjese«. Uz HSS, osnivači Međunarodne seljačke unije bili su Bugarska narodna seljačka stranka, Mađarska seljačka stranka, Srpska zemljoradnička stranka, Poljska seljačka stranka i Rumunjska seljačka stranka. Tijekom šezdesetih godina 20. stoljeća Uniji se priključuju i stranke iz Albanije, Češke, Slovačke, Slovenije, Estonije, Litve, Latvije i Ukrajine (*Hrvatski glas*, 29. kolovoza 1964., br. 34, 1).

Vođe HSS-a koristili su međunarodne organizacije i njihove sjednice kako bi pred svjetskom javnošću kritizirali režim u Jugoslaviji. Tako je dr. Maček u svibnju 1949. godine, u jeku sukoba Tito — Staljin, iskoristio priliku i na skupu emigranata iz jugoistočne Europe pod vodstvom protukomunističke organizacije *Common Cause* u New Yorku održao govor u kojem je oštro kritizirao vlast u Jugoslaviji, navodeći da »nema razlike između Titova i moskovskog komunizma. Komunizam je jednak posvuda. On prijeti uništenjem sviju slobodština, nezavisnosti za pojedinca, cijele narode i, konačno, cijelo čovječanstvo. Stoga, kad se pomaže Titu u vezi ostvarenja njegovog petgodišnjeg plana, to ne znači i ne može značiti davanje pomoći u vezi — pod upitnikom — svađi s Moskvom. Baš naprotiv, to znači samo pomagati i Titu i Moskvi u njihovim pokušajima da unište slobodno seljaštvo i pripreme put za pohod svjetskog komunizma« (*Hrvatski glas*, 17. svibnja 1949., br. 20, 1).

Odnos politike HSS-a i njegovog vodstva prema rješavanju hrvatskog pitanja

Tijekom poslijeratnog razdoblja, sve do prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj 1990. godine, HSS je svoju politiku prije svega temeljio na legitimitetu koji je dobio na izborima od 1920. do 1938. godine i na njega se cijelo vrijeme pozivao. Na temelju tih izbornih rezultata od međunarodne zajednice očekivao je priznavanje vodeće pozicije u budućoj slobodnoj i neovisnoj Hrvatskoj, te je sukladno takvom razmišljanju sebi pripisivao ulogu jedinog legitimnog predstavnika hrvatskog naroda unutar hrvatske emigracije. Taj je stav izražen već 1945. godine, a uočava se i u Krnjevićevom dopisu Ernestu Bevinu, državnom tajniku za vanjske poslove, u kojem naglašava da je »ovlašten zastupati hrvatski narod, koji je Hrvatsku seljačku stranku većinom glasova birao na svim izborima od 1920. do početka Drugog svjetskog rata. A također HSS, osim u hrvatskom narodu,

zauzima i posebno mjesto u demokratskim pokretima istočne i jugoistočne Europe» (Šuljak, 1977., 229). Naglasak na legitimitet HSS-a kao jedinog predstavnika hrvatskog naroda Krnjević stavlja i u dopisu Jamesu Byrnesu, državnom tajniku za vanjske poslove SAD-a, u kojem reagira na netolerantne postupke vlasti u Jugoslaviji (Šuljak, 1977., 243). I u zaključku VII. konvencije kanadskih organizacija HSS-a 1949. godine naglašava se: »Na sreću hrvatski je narod nedvojbeno izrazio svoju volju na svim sveopćim izborima između dva svjetska rata, odredio jasnu svoju politiku i izabrao svoje narodno vodstvo. Dok su mnogi drugi narodi politički pocijepani u stranke i strančice sa najraznolikijim programima, hrvatski je narod u ogromnoj većini okupljen u svojoj HSS. On je plebiscitarno prihvatio jednu određenu politiku i za nju se odlučno izjasnio i pod najtežim prilikama kadgod je imao mogućnosti da ikoliko slobodno progovori« (*Hrvatski glas*, 12. srpnja 1949., br. 28, 1). Takvo razmišljanje bit će kamen spoticanja u suradnji HSS-a s ostalim hrvatskim emigrantskim organizacijama, a osobito će se očitovati sedamdesetih godina 20. stoljeća prigodom stvaranja Hrvatskog narodnog vijeća,³ u kojem neće sudjelovati ni HSS ni HOP (Čizmić i sur., 2005., 425).

Od 1945. godine politika vrha HSS-a prema rješavanju hrvatskog pitanja ponekad će biti nedosljedna i nerazumljiva mnogobrojnim pripadnicima hrvatske emigracije. Dok će većina ostalih emigrantskih organizacija, u prvome redu najjača od svih — Hrvatski oslobodilački pokret, koji je osnovao bivši poglavnik NDH dr. Ante Pavelić, istupati isključivo na osnovama neovisne Hrvatske izvan svake zajednice s ostalim južnoslavenskim narodima, politički vrh HSS-a će ponekad biti fleksibilniji i u skladu sa svojom prijeratnom pragmatičnom politikom razmišljati o rješenju hrvatskog pitanja u nekoliko pravaca, od onog u vidu samostalne države do onog unutar nekog oblika državne zajednice s narodima Jugoslavije. Istaknuti dužnosnici HSS-a ponekad će ići različitim pravcima, a sve u kontekstu svjetskih političkih zbivanja i osobnog viđenja rješenja.

Za razliku od navedenih stavova predsjednika Mačeka iz druge polovine četrdesetih godina 20. stoljeća, u svim rezolucijama i memorandumima s konvencija organizacija HSS-a od početka pedesetih godina 20. stoljeća jasno je izražen stav u kojem se rješenje hrvatskog pitanja vidi u uspostavi slobodne i neovisne Hrvatske, te samo u sklopu nje gospodarski i politički prosperitet hrvatskog naroda, a daljnji korak je ulazak u zajednicu europskih slobodnih naroda. Tako u zaključku VIII. konvencije kanadskih organizacija HSS-a stoji: »Mi se kanadski Hrvati nećemo nikada prestati boriti za oslobođenje naše domovine Hrvatske, kao

³ Hrvatsko narodno vijeće osnovano je na Osnivačkom saboru 1974. godine u Torontu u Kanadi. Na Saboru u Torontu bili su nazočni predstavnici svih političkih stranaka i društava osim HSS-a i HOP-a.

i za to da hrvatski narod postane slobodnim i ravnopravnim članom zajednice slobodnih europskih naroda» (*Hrvatski glas*, 4. kolovoza 1952., br. 32, 1).

Konvencije organizacija HSS-a održavale su se svake tri godine u Kanadi i SAD-u, a od 1952. godine održavaju se i kongresi belgijskih organizacija. Dr. Krnjević je takve prilike koristio za obilaženje organizacija HSS-a u tim državama.

Rješenje hrvatskog pitanja uspostavom neovisne Hrvatske zagovarat će i glavni tajnik HSS-a, a od 1964. godine i njegov predsjednik dr. Juraj Krnjević, koji će takvo svoje uvjerenje izražavati u tekstovima objavljivanim u glasilima HSS-a, posebice u *Hrvatskom glasu*, službenom glasilu kanadskih organizacija HSS-a. Takve stavove dr. Krnjević će artikulirati i na međunarodnim konferencijama organizacija kojih je HSS bio član, posebice od početka pedesetih godina 20. stoljeća i početka samoodređivanja kolonijalnih naroda u svijetu. U svojem govoru 1952. godine u kanadskom gradu Winnipegu Krnjević izražava želju »da konačno polučimo cilj svoje hrvatske narodne borbe, a to je — slobodna i samostalna hrvatska seljačka republika, slobodan i ravnopravan član međunarodne zajednice slobodnih europskih naroda i država« (*Hrvatski glas*, 18. kolovoza 1952., br. 34, 1). A u poruci hrvatskom narodu u domovini dr. Krnjević 1953. navodi: »Naš je cilj slobodna Hrvatska (uključene u njoj na federalnom temelju Bosna i Hercegovina) kao samostalna država izravno u kolu slobodnih europskih naroda, a organizirana kao demokratska republika na načelima Antuna i Stjepana Radića. To nije samo program hrvatskog naroda. Taj je cilj u potpunom skladu s duhom današnjega vremena i sa shvaćanjem velikih demokratskih naroda (i crnim i žutim narodima), koji to neodstupno traže« (*Hrvatski glas*, 6. srpnja 1953., br. 27, 1).

Istodobno dok veći dio vodstva i pristaša HSS-a zastupa beskompromisan stav o isključivo samostalnoj hrvatskoj državi, pojedini dužnosnici kalkuliraju oko načina rješavanja hrvatskog pitanja. Dr. Ilija Jukić i dr. Branko Pešelj, bliski suradnici dr. Mačeka, 1963. godine potpisuju prijedlog deklaracije Demokratske alternative, koja je plod trodnevnih sastanaka grupe javnih radnika i intelektualaca srpske, hrvatske i slovenske nacionalnosti u mjestu Stanstedu kod Londona. Sastanci su održani od 21. do 24. ožujka 1963. godine kada je sačinjen nacrt uređenja međusobno prihvatljivih osnova zajedničkog života naroda Jugoslavije i detaljno objašnjeno funkcioniranje uprave, sudstva i gospodarstva takve zajednice, nazvane Savez država, koja bi funkcionirala na demokratskim načelima. U prijedlogu je Hrvatima, Srbima, Slovincima i Makedoncima ostavljena mogućnost da se svojevóljno izjasne jesu li za nacionalnu ili za zajedničku državu (*Hrvatski glas*, 21. listopada 1963., br. 41, 1-3). Istina je da nitko od potpisnika nije nastupio u ime stranaka, ali je očito da se sve činilo uz znanje i blagoslov matičnih stranaka. Prijedlog deklaracije potpisali su dr. Miha Krek, Boži-

dar Vlajić, Ilija Jukić, Dušan V. Popović, Miodrag J. Đorđević, ing. Vladimir Predavec, Ignacije Čretnik, Franjo Sekolec, Desimir Tošić, Branko V. Pešelj i Vane Ivanović.

Takva nedefinirana politika HSS-a stvorit će plodno tlo za sve kritike koje su mu u emigraciji bile upućene, a koje su članove HSS-a karakterizirale kao »Jugoslavene« ili »federaliste«.

Jasnija i aktivnija politika, koja je rješenje hrvatskog pitanja vidjela isključivo u samostalnoj hrvatskoj državi, bez zadržke se počela voditi nakon smrti predsjednika Mačeka 1964. godine, kada predsjednik HSS-a postaje dotadašnji glavni tajnik dr. Juraj Krnjević.

Članstvo HSS-a, predstavljeno delegatima iz cijelog svijeta na čelu s predsjednikom dr. Krnjevićem, 1969. godine na Svjetskom kongresu HSS-a u Torontu izrazit će nedvojbenu i jasan stav o budućnosti Hrvatske isključivo kao samostalne, neovisne, suverene države. Tom je prilikom dr. Krnjević pročitao svoj programatski govor te vrlo jasno i otvoreno progovorio o mnogim političkim i ideološkim pitanjima te odlučno odbacio tezu da je HSS federalistička stranka. Prema njegovim riječima, HSS je stranka koja se zalaže isključivo za neovisnu i slobodnu Hrvatsku uređenu na demokratski način (*Hrvatski glas*, 8. listopada 1969., br. 40, 1-3). Krnjević se tada jasno očitovao protiv bilo kakve zajednice na hrvatsko-srpskoj osnovi jer se takva zajednica i suradnja kroz povijest pokazala nemogućom (*Hrvatski glas*, 8. listopada 1969., br. 40, 3).

Ono što je bilo jedinstveno u nastupima svih dužnosnika i organizacija HSS-a u emigraciji od kraja 1945. godine pa sve do prvih slobodnih izbora u Hrvatskoj 1990. je izrazito protivljenje jugoslavenskom komunističkom poretku i ideologiji, što je vidljivo u svim javnim i medijskim nastupima, na međunarodnim konferencijama, kao i u svim deklaracijama, memorandumima i apelima konvencija organizacija HSS-a.

Djelovanje organizacija iseljeničkog HSS-a

Doprinos očuvanju ideje hrvatske samostalnosti i hrvatskog identiteta HSS je dao i na drugoj razini, djelujući na političkom, kulturnom, prosvjetnom i dobrotvornom planu među hrvatskim iseljentištvom preko svojih organizacija diljem svijeta. Sukladno navedenom spektru društvenog djelovanja, mnoge organizacije HSS-a će umjesto imena matične političke stranke u svom nazivu nositi ime Hrvatskog prosvjetnog i dobrotvornog društva.

Od organizacija u iseljentištvu najaktivnije su bile one u Kanadi, gdje će se razviti najsnažnija mreža muških i ženskih organizacija i tako će ostati sve do devedesetih godina 20. stoljeća. Kanadske organizacije su od 15. ožujka 1929.

godine izdavale i svoje stranačko glasilo *Hrvatski glas*⁴ te istoimeni godišnjak (Gaži, 1952., 167). Do početka pedesetih godina 20. stoljeća organizacije HSS-a u SAD-u, Kanadi, Južnoj Americi i Belgiji smatrale su *Hrvatski glas* svojim glavnim glasilom (Gaži, 1952., 167). Povjesničar dr. Jure Prpić za *Hrvatski glas* kaže da je »riječ o jednome od najboljih hrvatskih tjednika koji čitaju tisuće američkih Hrvata« (Prpić, 1997., 342). U gotovo svakom njegovom broju izlaze članci dr. Krnjevića, a među redovitim suradnicima su pisci poput prof. Bogdana Radice, vlč. Ante Livajušića, dr. Stanka Vujice i Nade Kesterčanek-Vujice (Prpić, 1997., 342). Kasnije će se izdavačka djelatnost proširiti među svim drugim organizacijama HSS-a. Osim u Kanadi, vrlo aktivne su bile i organizacije u SAD-u, a u Europi je značajnije djelovanje HSS-a bilo u Velikoj Britaniji i Belgiji.

U Velikoj Britaniji od 1948. godine djeluje Hrvatsko prosvjetno i dobrotvorno društvo, koje će od 1964. godine nositi naziv HSS »Dr. Juraj Krnjević« (*Hrvatski glas*, 23. siječnja 1965., br. 4, 2).

HSS u Belgiji djeluje od tridesetih godina 20. stoljeća. Svoj će rad posebno razviti početkom pedesetih godina te djelovanje postupno proširiti na tri grada — Jemeppe Sur Meusse, Bruxelles i Marchienne Au Pont (*Hrvatski glas*, 2. travnja 1966., br. 14, 2). Belgijske organizacije izdavati će i glasilo *Hrvatska riječ*, a u Belgiji je bilo i sjedište Federacije slobodnih hrvatskih radnika, koja će od 1961. godine nositi naziv Hrvatski radnički savez po uzoru na prijeratnu organizaciju u domovini (*Hrvatski glas*, 28. kolovoza 1961., br. 34, 2).

HSS će se organizirati u zemljama Južne Amerike i u Australiji. U Južnoj Americi postojale su organizacije u Urugvaju, Argentini, Čileu i Venezueli, koje je 1963. godine obišao i Krnjević, a o kojima će redovito izvještavati *Hrvatski glas* (*Hrvatski glas*, 8. srpnja 1963., br. 27, 3).

U Australiji će organizacije HSS-a početi djelovati od pedesetih godina 20. stoljeća i bit će primjer organizacija koje su isključiv rezultat djelovanja poslijeratne emigracije, što je rijetko među iseljeničkim organizacijama HSS-a, koje su većinom sastavljene od prijeratnih iseljenika. U Australiji je bila razvijena i izdavačka djelatnost, pa će od 1961. godine kronološkim redom izlaziti mjesečnici

⁴ List *Hrvatski glas* počeo je izlaziti u Winnipegu, u provinciji Manitobi, 1929. godine pod imenom *Kanadski glas*. Godine 1932. na skupštini kanadskih organizacija HSS-a u Torontu list mijenja ime u *Hrvatski glas* i postaje službenim glasilom Glavnog odbora HSS-a za Kanadu. Kasnije list postaje popularan i u SAD-u, Belgiji, Engleskoj, Australiji i drugim zemljama gdje su živjeli iseljeni Hrvati. Vlasništvo lista bilo je predmet sudskih sporova među dvjema frakcijama stranke nastalima nakon raskola 1978. godine. Jedno vrijeme izlazila su dva lista pod istim imenom. *Hrvatski glas* koji je izdavala Krnjevićeva frakcija u listopadu 1985. godine promijenio je ime u *Glasnik Hrvatske seljačke stranke*. Ovaj list prestao je izlaziti u prosincu 2007. godine. List *Hrvatski glas* koji je objavljivala Zorkinova frakcija prestao je izlaziti u lipnju 1995. godine.

Bilten, Slobodni dom, Hrvatska istina i Hrvatska sloboda (Čizmić i sur., 2005., 215-216).

Organizacije HSS-a gradile su hrvatske narodne domove, kojih je najveći broj bio u Kanadi, i koji su bili središte kulturnih i prosvjetnih događanja. Tom pitanju je posvećena velika pažnja na VII. Konvenciji kanadskih organizacija HSS-a održanoj od 2. do 4. srpnja 1949. u gradu Hamiltonu. U zaključku Konvencije se navodi: »Velika je važnost posvećena razvijanju i daljnjem osnivanju hrvatskih narodnih domova, neophodnim žarištima svakog solidnog prosvjetnog, društvenog i političkog djelovanja. S ponosom je ustanovljeno da su svi hrvatski domovi u Kanadi stvoreni po članovima HSS-a i po njima upravljani, a dobar dio njih je postao izravnom imovinom kanadskih organizacija HSS-a« (*Hrvatski glas*, 12. srpnja 1949., br. 28, 1).

Djelovanje HSS-a nakon raskola i sudjelovanje u političkim promjenama u domovini

HSS će 1978. godine potresti sukob, koji će završiti 1979. godine raskolom između dr. Mladena Zorkina⁵ i dr. Krnjevića. Raskol će se osjećati u svjetskim organizacijama sve do kraja osamdesetih godina 20. stoljeća, a u Kanadi će do izmirenja doći tek 1998. na zajedničkoj konvenciji u Calgaryju održanoj 11. i 12. srpnja (Plečko, 2004., 100).

Da bi se ojačale i bolje povezale organizacije HSS-a u svijetu, pogotovo nakon sukoba na relaciji Krnjević — Zorkin, godine 1980. održan je kongres HSS-a u Londonu na kojem je izabran Središnji odbor HSS-a. Nakon smrti dr. Krnjevića 1988. godine na čelo HSS-a dolazi dotadašnji potpredsjednik Središnjeg odbora dr. Josip Torbar, no ni tada se ne uspijevaju riješiti sukobi koji su zahvatili većinu organizacija HSS-a u svijetu, osobito one u Kanadi.

Nakon smrti dr. Krnjevića mlada generacija pristaša HSS-a, posebice u Australiji, okrenut će se ideji suradnje s hrvatskim državotvornim organizacijama, pa će velik dio HSS-a iz Australije sudjelovati u organiziranju kontinentalnog sastanka hrvatskih državotvornih organizacija pod nazivom *Javne tribine* u glavnom gradu Australije Canberri 26. veljače 1989. godine (*Djelovanje Hrvatske se-*

⁵ Dr. Mladen Giunio Zorkin u HSS ulazi 1932. za vrijeme studija u Zagrebu. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, 1943. godine, pristupa partizanskom pokretu u kojem je bio i ranjen. Godine 1945. odlazi iz zemlje i smješta se u Londonu u Engleskoj, gdje dolazi u dodir s dr. Krnjevićem i nastavlja rad u HSS-u. Zorkin i Krnjević održavat će i bliske prijateljske odnose sve do kraja sedamdesetih godina kada dolazi do razmimoilaženja. U trenutku početka sukoba dr. Mladen Zorkin bio je predsjednik Glavnog odbora kanadskih organizacija HSS-a, a dr. Juraj Krnjević predsjednik HSS-a. Ideološko razmimoilaženje između Zorkina i Krnjevića o ulozi i djelatnosti HSS-a u Kanadi preraslo je u sukob oko imovine stranke i stranačkog glasila *Hrvatski glas*.

ljačke stranke u Australiji, 1998., 268). Sa sastanka je poslana rezolucija hrvatskom narodu u domovini i iseljeništvu, a posebno je istaknuto da okupljene hrvatske političke organizacije »zagovaraju svehrvatsko pomirenje i djelotvorno zajedništvo svih Hrvata u domovini i iseljeništvu, pa se na temelju toga hrvatski narod u domovini ne treba plašiti hrvatskog iseljeništva« (*Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji*, 1998., 268). Sa sastanka je upućeno i pismo vodećim ljudima onodobnih najutjecajnijih hrvatskih političkih organizacija u iseljeništvu.

Kraj osamdesetih godina 20. stoljeća HSS će dočekati zaokupljen neriješenim unutarnjim sukobima koji su započeli u odnosima Krnjević — Zorkin, a koje novi predsjednik Josip Torbar neće uspjeti riješiti. U takvom će stanju HSS dočekati političke promjene u domovini, nespreman odgovoriti na izazove koji su postavljeni pred sve političke čimbenike u tim odlučujućim trenucima. Velik dio simpatizera i pristaša HSS-a u domovini i svijetu priključit će se od samih njegovih početaka pokretu okupljenom oko dr. Franje Tuđmana i HDZ-a. Iako je obnovljen HSS u domovini, i on će se već na samom početku raskoliti i na prve demokratske izbore u Hrvatskoj izići razdijeljen na one koji podupiru Hrvatski blok oko HDZ-a i one koji svoju podršku daju Koaliciji narodnog sporazuma.⁶ Predsjednik Središnjeg odbora HSS-a u inozemstvu dr. Josip Torbar na Konvenciji HSS-a održanoj 15. lipnja 1991. godine, a nakon održane ujediniteljske skupštine prenijet će legitimitet Središnjeg odbora iz inozemstva na domovinski HSS (Palaić, 2011., 120) i sam se uključiti u rad HSS-a u Hrvatskoj, postati saborski zastupnik i počasni predsjednik HSS-a.

Iseljenički HSS na svoj će se način uključiti i u pomoć u diplomatskim lobiranjima za Hrvatsku poslije osamostaljenja 1990. godine. HSS i njegovo glasilo *Hrvatski glas — Voice of Canadian/American Croatians*, pod vodstvom dr. Mladena G. Zorkina, činili su vezama u Washingtonu sve što je bilo moguće za pomoć Hrvatskoj (Prpić, 1997., 371).

Literatura i izvori

- Babić, A. (1998.), *Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji*. U: *Budućnost iseljene Hrvatske* (str. 257-275), Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Boban, B. (2007.), Vladko Maček u emigraciji — od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 39 (1): 243-258.

⁶ Koalicija narodnog sporazuma stvorena je prije prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj 1990. godine, a na čelu su joj bili vođe hrvatskog proljeća Miko Tripalo i Savka Dabčević-Kučar. U Koaliciju narodnog sporazuma ušla je frakcija HSS-a okupljena oko dr. Nikice Novakovića, a u blok okupljen oko HDZ-a frakcija HSS-a okupljena oko Ivana Zvonimira Čička.

I. Tepeš: *Doprinos Hrvatske seljačke stranke očuvanju ideje hrvatske samostalnosti...*

- Čizmić, I., Sopta, M., Šakić, V. (2005.), *Iseljena Hrvatska*, Zagreb, Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Gaži, S. (1952.), *Spomenica na dvadeset godina Hrvatskih seljačkih organizacija u Kanadi*, Winnipeg, Glavni odbor Hrvatskih Seljačkih Organizacija u Kanadi.
- Hrvatski Glas*, Winnipeg, Kanada.
- New York Times*, New York, SAD.
- Palaić, Đ. (2011.), *Hrvatska seljačka stranka u Kanadi — povijesni ogled*, Zagreb.
- Plečko, M. (2004.), *Hrvatska seljačka stranka 1904.—2004.*, Vancouver, Canada, Hrvatska seljačka stranka — Vancouver.
- Prpić, J. (1997.), *Hrvati u Americi*, Zagreb, Hrvatska matica iseljenika.
- Šuljak, D. (1977.), *Croatia's Struggle For Independence: A Documentary History*, Arcadia, California, Croatian Information Service.